

MÀSTER EN EDUCACIÓ

Itinerari Ensenyament especialitzat

Mòdul 2 Intervenció Educativa

Seminari 3: Metodologies, recursos, tècniques, instruments per promoure la inclusió: les habilitats socials i de comunicació

Finalitat

En aquest seminari es plantegen diferents metodologies, tècniques i tipus de recursos i instruments per tal de facilitar una atenció i intervenció des d'un punt de vista d'inclusió social i d'atenció a la diversitat funcional.

Per una banda es fa una revisió teòrica dels conceptes de comunicació i socialització, entendre com es relacionen amb el context educatiu, identificar i adquirir estratègies d'intervenció i desenvolupar un sentit crític que permeti el disseny de propostes d'intervenció per a alumnes amb diversitat funcional.

En un altre bloc s'introdueixen les bases de l'aprenentatge cooperatiu (cooperative learning), se'n veuen les principals característiques, les diferències entre treballar en grup cooperatiu i treballar en grup, es copsa l'essència dels valors cooperatius, i es proposen estratègies d'intervenció que permetin la introducció del cooperative learning a l'aula en favor de la inclusió social i la diversitat. Finalment, es plantegen els diferents aspectes a tenir en compte en el cas d'intervencions en un centre escolar pel que fa a l'atenció a estudiants amb discapacitat visual.

Per tant, al llarg del seminari els diferents continguts i activitats permeten:

- Analitzar la competència comunicativa i social en els tres sistemes educatius d'Andorra: andorrà, francès i espanyol.
- Relacionar els continguts teòrics amb la pràctica educativa.
- Identificar estratègies d'intervenció de qualitat.
- Analitzar casos reals dins l'àmbit d'actuació comunicatiu i social.
- Elaborar una proposta d'intervenció a partir d'una cas real.
- Identificar les característiques de l'aprenentatge cooperatiu i les principals estratègies i recursos per estructurar situacions d'ensenyament-aprenentatge cooperatiu.
- Analitzar els valors cooperatius que han de ser transmesos en l'aprenentatge cooperatiu, i que en són base del seu desenvolupament a l'aula.
- Analitzar les diferències entre el treball en grup cooperatiu d'altres aprenentatges grupals.
- Elaborar una proposta d'actuació en una situació-problema.
- Relacionar els continguts teòrics amb un cas pràctic (situació-problema)

Dades importants

Nombre de sessions	3 sessió presencial 3 sessions en directe en línia 2 crèdits virtuals
Durada	Inici 13 de novembre a 14 de gener
Professors del Seminari	Judith Atero Fernández

	Albert Irigoyen Zaragoza Marta Domènech Ribera Maica Cruz Pedraza
Llengua de docència	Català/Castellà
Correu dels professors	jatero@uda.ad airigoyen@uda.ad mdomenechr@uda.ad mcruzp@uda.ad
Mòdul associat	M2 Intervenció Educativa
Competència	ME-E012. Dissenyar estratègies i actuacions educatives per donar resposta a les necessitats educatives específiques de l'alumnat.
Resultat d'aprenentatge associat	ME-E012-02. Comparar diferents guies existents per desenvolupar pràctiques inclusives a diferents institucions educatives.

Descripció del seminari

Els continguts del seminari:

- Marc teòric del procés psicosocial i comunicatiu dels 0 als 12 anys.
- Diversitat funcional, habilitats socials i comunicatives.
- Competències socials i comunicatives en el context escolar.
- Marc teòric de les habilitats socials i els sistemes augmentatius i/o alternatius de la comunicació.
- Programes d'intervenció en les habilitats socials per alumnes amb diversitat funcional.
- Metodologia PECS.
- Importància de la competència emocional en el desenvolupament de les habilitats socials i comunicatives.
- Què és l'aprenentatge cooperatiu (cooperative learning)?
- Què són les pedagogies cooperatives (pédagogies coopératives)?
- Treball cooperatiu amb valors cooperatius
- Diferències entre treball en grup cooperatiu i treball en grup
- Principals característiques de l'aprenentatge cooperatiu i les pedagogies cooperatives
- Funcionament de l'aprenentatge cooperatiu i les pedagogies cooperatives: rol docent, rols cooperatius, avaluació
- Diferències entre cooperació i col·laboració
- Principals estratègies cooperatives de l'aprenentatge cooperatiu: específiques, simples i complexes
- Adaptacions a l'escola
 - Recursos humans
 - Recursos tècnics
 - Modificacions organitzatives
 - Metodologia a l'aula

- Adaptacions metodològiques en les àrees curriculars
 - Llengua
 - Matemàtiques
 - Coneixement medi natural i social
 - Educació física i artística
 - Llengua estrangera
- Currículum específic:
 - Optimització del funcionament visual.
 - Orientació i mobilitat
 - Habilitats de Vida Diària
 - Estimulació visual
 - Braille i la seva didàctica
 - Tiflotecnologia
 - Habilitats socials. Treball amb famílies

Metodologia

Les sessions presencials seran participatives i avaluatives. El treball *virtual* serà guiat i autònom a partir dels materials i recursos proporcionats mitjançant el campus virtual UdA.

Avaluació

Les evidències d'aprenentatge previstes:

- Dissenyar un pla d'intervenció en el context de les habilitats socials i la comunicació a partir d'un cas real d'un alumne amb diversitat funcional.
- Analitzar amb sentit crític les diferents propostes d'intervenció i proposar si s'escau millores.
- Fer una reflexió sobre com s'estan treballant actualment les habilitats socials i comunicatives als centres educatius dins l'àmbit de l'atenció a la diversitat.
- Treball escrit d'anàlisi de la competència social i comunicativa en els currículums d'educació primària en el sistema andorrà, francès i espanyol.
- Treball escrit d'anàlisi d'una bona pràctica d'intervenció en el marc de les habilitats socials.
- Treball escrit d'anàlisi d'una bona pràctica d'intervenció en el marc de la comunicació amb sistemes alternatius i/o augmentatius de la comunicació.
- Definició teòrica i definició amb transposició didàctica d'un dels valors cooperatius.
- Mapa conceptual sobre l'aprenentatge cooperatiu, a partir dels materials indicats.
- Proposta d'actuació en la situació-problema presentada: proposta d'actuació per a les famílies, proposició de l'estratègia cooperativa utilitzada a l'aula i descripció de l'estructura d'aprenentatge cooperativa creada per a la resolució de la situació-problema.

Qualificació

Indicadors d'avaluació:

- Cerca i identifica com es planteja l'aprenentatge de les habilitats socials i comunicatives en el currículum dels sistemes educatius andorrà, francès i espanyol.
- Identifica i consolida els conceptes claus d'habilitats socials i comunicatius a partir de la guia del seminari i dels diferents documents de lectura.
- Analitza i sap identificar els indicadors que fan d'una intervenció una bona pràctica, i és capaç de proposar millores si s'escau.
- Crea i dissenya activitats d'intervenció efectives en el marc de les habilitats socials i comunicatives.

Cada indicador té una valoració de 0 a 10 punts, la nota final del resultat d'aprenentatge és mitjana dels indicadors.

Material

El material que s'utilitzarà en els diferents apartats del Seminari és el següent:

Atero, J. (2022). Les habilitats socials i comunicatives. [Apunts a l'aula virtual]

Cañabate, D. i Colomer, J. (2020). El aprendizaje cooperativo en la universidad del siglo XXI. Propuestas, estrategias y reflexiones. Graó.

Connac, S. (2021). La cooperación entre el alumnado. Marge Books-Montaber.

Connac, S. i Irigoyen, A. (2023). Apprentissage coopératif ou pédagogies coopératives? Éducation et socialisation, 67. <https://doi.org/10.4000/edso.22840>

Domènech, M. (2022). Discapacidad sensorial visual. Intervención. [Apunts a l'aula virtual]

Duran Gisbert, D. i Monereo Font, C. (2012). Entramado. Métodos de aprendizaje cooperativo y colaborativo. Horsori Editorial.

Gavaldà, A. (2000). Com abordar valors cooperatius a l'ensenyament?. Cooperació Catalana, 226, 14-17. [article penjat a l'espai de recursos]

Gavaldà, A. (coord.) (2016). El treball cooperatiu. Una estratègia per ensenyar i aprendre des de les ciències socials. Publicacions Universitat Rovira i Virgili – Universitat de Vic.
<http://llibres.urv.cat/index.php/purv/catalog/book/210>

Gavaldà, A. (coord.) (2016b). El treball cooperatiu. Una estratègia per ensenyar i aprendre des de les ciències socials. Publicacions Universitat Rovira i Virgili – Universitat de Vic.
<http://llibres.urv.cat/index.php/purv/catalog/book/210>

Irigoyen, A. (2023). La cooperació entre estudiants de Didàctica de les Ciències Socials en la formació de mestres. Una comparació entre l'aprenentatge cooperatiu i les "pédagogies coopératives" [Tesi doctoral]. Universitat Rovira i Virgili.
<http://hdl.handle.net/10803/689820>

- Johnson, D.W., Johnson, R. i Holubec, E. J. (1999). El Aprendizaje cooperativo en el aula. Paidós.
- Johnson, D.W. i Johnson, R.T. (2014). La evaluación en el aprendizaje cooperativo. Cómo mejorar la evaluación individual a través del grupo. Ediciones SM.
- Ovejero, A. (2018). Aprendizaje cooperativo crítico. Mucho más que una eficaz técnica pedagógica. Pirámide.
- Pujolàs Maset, P. (2008). Cooperar per aprendre i aprendre a cooperar: el treball en equips cooperatius com a recurs i com a contingut. Suports: revista catalana d'educació especial i atenció a la diversitat, 12(1), 21-37.
- Pujolàs, P. I Lago, J. R. (2018). Aprender en equipos de aprendizaje cooperativo. El Programa CA/AC (Cooperar para aprender/Aprender a cooperar). Octaedro.
- Rué, J. (2020). Treinta años de aprendizaje cooperativo. Qué hemos aprendido y qué nos falta por aprender. Dins D. Cañabate i J. Colomer (eds.), El aprendizaje cooperativo en la universidad del siglo XXI. Propuestas, estrategias y reflexiones (p. 31-39). Graó.

Bibliografia bàsica

- Abadín D.A., Delgado-Santos C. I., Vigara-Cerratos A. (2010). Comunicación Aumentativa y Alternativa. Guía de referencia. Madrid: Ed. CEAPAT.
- Acosta, V., Coello, A. R., Fariña, M., Lorenzo, M., Moreno, A., Novoa, T., i altres. (2007). Guía de actuaciones educativas en el ámbito de la comunicación y el lenguaje. Tenerife: Ediciones Canaricard.
- Albertí, M; Romero; L. (2010). Alumnado con discapacidad visual. Barcelona: Graó
- Alonso, T. P., y Repiso, E. G. V. M. (2017). Desarrollo de la habilidades sociales en niños y adolescentes con discapacidad auditiva. FIAPAS: Confederación Española de Familias de Personas Sordas, (162), 36-45.
- Beukelman, D., McGinnis, J., & Morrow, D. (1991). Vocabulary selection in augmentative and alternative communication. *Augmentative and alternative communication*, 7(3), 171-185.
- Bisquerra, R. y Pérez, N. (2007). Las competencias emocionales. *Educación XXL*. 10. 61-82.
- Brady, N. C., Bruce, S., Goldman, A., Erickson, K., Mineo, B., Ogletree, B. T., Paul, D., Ronski, M., Sevcik, R., Siegel, E., Schoonover, J., Snell, M., Sylvester, L., y Wilkinson, K. (2016). Servicios de comunicación y apoyos para personas con discapacidades graves: orientación para la evaluación y la intervención. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 121(2), 121-138.
- Caballo, V. E. (Ed.). (2014). Habilidades sociales. Fundación VECA.
- Caballo Escribano, C., y Verdugo Alonso, M. Á. (2013). Habilidades sociales. Programa para mejorar las relaciones sociales entre niños y jóvenes con deficiencia visual y sus iguales sin discapacidad. ONCE.
- Cañabate y J. Colomer (Eds.), El aprendizaje cooperativo en la universidad del siglo XXI. Propuestas, estrategias y reflexiones (p. 11-24). Graó
- Connac, S. (2017). La coopération entre élèves. Canopé.

- Connac, S. (2020). La coopération, ça s'apprend. Mon compagon quotidien pour former les élèves en classe coopérative. ESF Sciences humaines.
- Connac, S. (2021). La cooperación entre el alumnado. Marge Books-Montaber
- Correa, A. D., Correa, T., y Pérez, D. (2011). Comunicación aumentativa: una introducción conceptual y práctica. Universidad de la Laguna.
- Del Prette, A., Del Prette, Z., y Barreto, M. C. M. (1999). Habilidades sociales en la formación profesional del psicólogo: análisis de un programa de intervención. *Psicología conductual*, 7(1), 27-47.
- Faye, Eleanor E. y col.(trad. 1997). Clínica de la Baja Visión. Manuales. Madrid: ONCE.
- Frost, L. & Bondy, A. (2009). El manual de PECS. Newark: Pyramid Educational Consultants.
- Fuller, D., & Lloyd, L. (1997). Symbol selection. En L. Lloyd, D. Fuller y H. Arvidson (Eds.), *Augmentative and alternative communication: Handbook of principles and practice* (pp. 214–225). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Gavaldà, A. (2000). Com abordar valors cooperatius a l'ensenyament?. *Cooperació Catalana*, 226, 14-17.
- Gavaldà, A. (coord.) (2016). El treball cooperatiu. Una estratègia per ensenyar i aprendre des de les ciències socials. Publicacions Universitat Rovira i Virgili – Universitat de Vic
- Gómez-Taibo, M. L. (2003). Acceso léxico en la lectura de personas con parálisis cerebral usuarias de comunicación aumentativa y alternativa.
- Gutiérrez, María. (2002). Manual de evaluación y entrenamiento en Habilidades Sociales para personas con Retraso Mental. España: Junta de Castilla y León
- Hourcade, J.J.; Parette, P. (2001) Providing assistive technology information to professionals and families of children with MRDD: Interactive CD-ROM technology. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*. Sep; 36(3): 272-279
- Irigoyen, A. (2021). El treball cooperatiu en l'educació: peça clau pera la construcció d'un futur més democràtic i de participació responsable. A J.M. Pons-Altés (coord.), *Ciudadania compromesa i educació. Propostes per al foment de la memòria democràtica* (p. 11-26). Publicacions URV. <http://llibres.urv.cat/index.php/purv/catalog/book/483>
- Irigoyen, A. (2021). Entrevista a Sylvain Connac. *Comunicació Educativa*, 34, 7-51. <https://doi.org/10.17345/comeduc20217-51>
- Johnson, D.W., Johnson, R.T., y Holubec, E.J. (1999). El Aprendizaje cooperativo en el aula. Paidós.
- Johnson, D.W. y Johnson, R.T. (2014). La evaluación en el aprendizaje cooperativo. Cómo mejorar la evaluación individual a través del grupo. Ediciones SM.
- Kanski, Jack J. (2002) "Oftalmología Clínica", Ed Harcourt
- Lacunza, A. B., y de González, N. C. (2011). Las habilidades sociales en niños y adolescentes. Su importancia en la prevención de trastornos psicopatológicos. *Fundamentos en humanidades*, 12(23), 159-182.
- Linehan, M.M. (1984). Interpersonal effectiveness in assertive situations. En Bleachman, E.A. *Behavior modification with women*. New York: Guilford Press.
- Llorens Macián, B. (2000) Introducción y enseñanza del sistema Minspeak de comunicación aumentativa. Guía para el profesional

- Lloyd, L., & Fuller, D. (1986). Toward an augmentative and alternative communication symbol taxonomy: A proposed superordinate classification. *Augmentative and Alternative Communication*, 2, 165-171.
- Marín, D. F. A., i Pérez, F. J. S. (2003). *Tecnologías de ayuda en personas con trastornos de comunicación*. Nau Llibres.
- Martínez, Liébana, I. (coord.) (1999/2000). Aspectos evolutivos y educativos de la deficiencia visual. Madrid: ONCE, volúmenes I y II.
- Matey, M.A.; Bastarachea, P.; Blocona, C. y all (2011). Discapacidad Visual y Autonomía Personal. Enfoque Práctico de la Rehabilitación. Manuales, Madrid: ONCE
- Meichenbaum, D., Butler, L. & Grudson, L. (1981). Toward a conceptual model of social competence. En J. Wine y M. Smye (Comps.), *Social competence*. Nueva York, Guilford Press.
- Monjas Casares, M.I. (2002). La competencia personal y social: presente y futuro. Jornadas sobre habilidades sociales. Valladolid.
- Montecinos, J. P. (2000). Adquisición y desarrollo del lenguaje y la comunicación: una visión pragmática constructivista centrada en los contextos. *Límite: revista de filosofía y psicología*, (7), 54-66.
- Morales, F.M., Fernández, F.J., Infante, L., Trianes, M.V. y Cerezo, M.T. (2010). Eficacia de una intervención para incrementar apoyo social en adolescentes discapacitados motores a partir del voluntariado de estudiantes de educación secundaria. *Revista Latinoamericana de Psicología*, 41(1), 141-152.
- Nielfa, F. (2016). Aprendo en el recreo: una guía para desarrollar habilidades sociales en alumnos con TEA en el entorno educativo.
- Organización Mundial de la Salud (OMS) "Clasificación internacional del funcionamiento, de la discapacidad y de la salud (CIF). Imsero. Madrid.
- Ovejero, A. (2018). Aprendizaje cooperativo crítico. Mucho más que una eficaz técnica pedagógica. Pirámide
- Palmi, J.E., (2007) La percepció: Entrenament Funcional de la Visió. Dossier Visió i Esport. Apunts de Educació Física i Esports. Nº88 Lleida, INEFC Catalunya
- Pérez, A. R. (2007). Principales modelos de socialización familiar. *Foro de educación*, 5(9), 91-97.
- Pujolàs, P. (2001). Atención a la diversidad y aprendizaje cooperativo en la educación obligatoria. Aljibe
- Pujolàs, P. (2008). El aprendizaje cooperativo. 9 ideas clave. Barcelona: Graó.
- Pujolàs Maset, P. (2008). Cooperar per aprendre i aprendre a cooperar: el treball en equips cooperatius com a recurs i com a contingut. *Suports: Revista catalana d'educació especial i atenció a la diversitat*, 12, 1, 21-37. <https://raco.cat/index.php/Suports/article/view/120854>
- Rosell, C., y Basil, C. (1998). Sistemas de signos manuales y sistemas de signos gráficos: características y criterios para su uso. *Sistemas de Signos y Ayudas Técnicas para la Comunicación Aumentativa y la Escritura: Principios Teóricos y Aplicaciones*. Barcelona: Masson, SA, 7-21.
- Rué, J. (1991) El Treball cooperatiu. L'organització social de l'ensenyament i l'aprenentatge. Barcelona: Barcanova
- SCHLESINGER, H. S. (1978). The actiusion of Bimodal language. En *Sign Language of the Deaf: Psychological, linguistic and sociological perspective*. Y. M. SCHLESINGER Y L. NAMIR (Eds.) N.Y. Academic Press.

Torres, S., y Gallardo, M. V. (2001). Introducción a los sistemas de comunicación aumentativa (CSA). *Sistemas alternativos de comunicación. Manual de comunicación aumentativa y alternativa: sistemas y estrategias*, 25-42.

Urquía, R. P. (2015). Habilidades de comunicación y promoción de conductas adaptadas de la persona con discapacidad. UF0800. Tutor Formación.

Valdez, D. (2001) Autismo, enfoques actuales para padres y profesionales de la salud y la educación. 2 Tomos. Buenos Aires: Fundec.

Vandeerheiden, G. & Lloyd, L.L. (1996) Communication Systems and their components. En S.W. Blackstone (Ed) Augmentative communication: an introduction (pag. 49-163) Rockville: American Speech Language Hearing Association.

Varios autores (2002) "Visual Standards. Aspects and ranges of Visual Loss" International Council of Ophtalmology, Sidney.

Vila López, J. M. (dir.) (1994). Apuntes sobre rehabilitación visual. Madrid: ONCE.

Bibliografia complementària

Fernández del Campo, J. E. (2001). Desafíos didácticos de la lectura braille. Madrid: Organización Nacional de Ciegos Españoles, Dirección de Educación.

Gil Ciria, M.C. (1993). La construcción del espacio en el niño a través de la información táctil, Madrid, ONCE.

Gómez Viñas, P. y Romero Rey E. (Coord.) (2004). Sordoceguera, un análisis multidisciplinar. Madrid: ONCE.

Hyvärinen, L. (1988). La visión normal y anormal en los niños. Madrid: ONCE.

Inde, K. y Báckman, O. (1988). El adiestramiento de la visión subnormal. Madrid: ONCE.

Junta de Andalucía (1994) El niño ciego en la escuela, iniciación al Braille. Málaga: Junta de Andalucía.

Lucerga Revuelta, R. (1993). Palmo a palmó. Madrid: ONCE.

Webgrafia

- Intervenció Educativa i Discapacitat Visual (INTEREDVISUAL):
<http://www.juntadeandalucia.es/averroes/caidv/interedvisual>

- Organització Nacional de Cecs (ONCE): <http://www.once.es>

- Pàgina d'Educació de la ONCE: <http://educacion.once.es/>

- Serveis educatius CREDV CRE ONCE BARCELONA <https://agora.xtec.cat/credv/>

- Curs en línia:

https://ateneu.xtec.cat/wikiform/wikiexport/cursos/escola_inclusiva/d232/index

- Material sobre discapacitat visual:

<http://educalab.es/-/educacion-inclusiva-discapacidad-visual>

Vídeos divulgatius sobre l'ull i la visió.

- <https://youtu.be/6QiwUDjuDTY> (lo que sucede dentro de tus ojos)
- https://youtu.be/amGWoEk2L_M (partes del ojo humano: anatomía y funcionamiento del ojo para niños)
- <https://youtu.be/jw2kPofWHUk> (vía neurofisiológica de la visión)
- https://youtu.be/_Y1OGO6jQ1w Viaje de los impulsos visuales por las vías ópticas.

Simulación



Aquesta obra està subjecta a una llicència de *Reconeixement-No Comercial-Sense Obra Derivada 4.0 Internacional de Creative Commons*